

„Színház az egész világ” Magyar színjátszás a XVI-XVII. században

Az itáliai reneszánsz Magyarországra a humanista reneszánsz uralkodó, Mátyás udvarán keresztül érkezett. A polgárság kialakulásával és lassú fejlődésével egy időben itt is megfigyelhető a középkori vallásos színjáték fokozatos elvilágiasodása. A túlzottan elvont és bonyolult előadásokban egyre inkább előtérbe kerül az ember. A jómódú polgárok külföldre járnak tanulni, követendő divat lesz az olasz műveltség. Mátyás udvarát humanista főpapok és világi értelmiségiek töltik meg, mindennaposak a színpompás ünnepségek; vándor mulattatók, külföldi társulatok érkeznek, Plautust és Terentiust játszanak.

Mindezek együtt járultak hozzá ahhoz, hogy a XVI. században megszülessen a magyar reneszánsz dráma, ami alapvetően humanista dráma. Tegyük hozzá, hogy dráma sokkal előbb volt Magyarországon, mint igazi színház. Nagy műfaji sokszínűség jellemzi ezt a korszakot. A legelterjedtebb színjátékformák a népi eredetű világi játékok: az állatalakoskodás, a parodisztikus lovagi torna, a tréfás párviadal. Az egyik legkedveltebb a *trufa*, amely a francia *farce* magyar megfelelője, és szinte az egyetlen forma, amelyik már magyar nyelvű. Mátyás a *triumphust* kedvelte, ez az olasz *trionfó*hoz, a színpompás felvonuláshoz hasonló. Sajátos forma az *allegorikus élőkép*, különösen a nemesi udvarokban divatos, maguk az előkelőségek is fölléptek benne, mint például *Bethlen Gábor* és felesége.

Négy szerzőről, illetve műről fontos e korszakból kiemelten is szólni. Az első egy protestáns pap, *Sztárai Mihály*, akinek *hitvitázó drámái* a magyar nyelvű drámairodalom kezdetét jelentik. Az *igaz papságnak tiköre* című műve és egy töredék a papok házasságáról a katolicizmust támadja a lutheri reformáció jegyében.

Az 1569-ben megjelent *Comoedia Balassi Menyhárt árultatásáról* ismeretlen szerzőjű mű egyike az első komédiáknak. Egyértelműen felismerhető benne Plautus hatása mind jellemábrázolásában, mind satírikus stílusában. Ez az eleven és mozgalmas dráma a hittel kereskedők pellengérré állításával már valódi reneszánsz alkotás.

A korszak kétségkívül legjelentősebb alkotása, a magyar drámairodalom igazi kezdetét jelentő mű *Bornemissza Péter* 1558-ban írt Magyar Elektra című drámája. Ez a diáktársai kérésére írt mű nem átvétel és nem is fordítás, hanem valódi magyar dráma. Ahogy Bornemissza jelölte: *Tragoedia magyar nyelven az Sophocles Elektrájából*. Eredetiségét a görög Elektra-dramához viszonyított két változtatás is erősíti. Bornemisszánál a kórus egy vénasszony – Chorus néven szerepel –, fecsegő, mindenbe beleszóló tipikus figura; s egy új szereplő is belép: ő Parazitus, az udvari talpnyaló. A beszélő nevek egyébként is sokatmondóak. A dráma központi kérdése az aktív ellenállás vagy a megalkuvó passzivitás konfliktusa; a zsarnokság-szabadság, a törvény-életöröm kérdése igazi humanista reneszánsz felfogást tükröz.

Balassi Bálint Szép magyar komédiája (1588) azért számított merész tettnek, mert ez volt az első igazán szerelmes tárgyú mű. Eredeti címe *Credulus* és *Júlia*, egy olasz pásztorjáték alapján írta Balassi. Történetében több Shakespeare-vígjáték alapmotívuma is felfedezhető (pl. *Romeo* és *Júlia*, *Ahogy tetszik*).

Az első drámák születése és a különböző reneszánsz színjátékformák elterjedése ellenére sincs még ekkor Magyarországon egységes színház, színházi élet, nem tud egymásra találni drámaíró, színész és közönség. Pedig ez az időszak Angliában már *Shakespeare-t*, Spanyolországban *Lope de Vegát*, Franciaországban hamarosan *Corneille-t*, *Racine-t* és *Moliere-t* jelenti.

A törökök és a Habsburgok ellen szüntelen harcot folytató magyarok lassabban tudnak elindulni a polgárosodás útján. Az értelmiség leginkább az egyházi irányítású iskolákban található. Minden iskolában volt színpad, legtöbbször a templomokban, a kápolnáknak, főképp ezért lesz az *iskolai színjátszás* a szinte egyedüli állandó színházi forma. Szerepe mindenekelőtt a nevelésben volt. Nem egyedülálló jelenség – s tegyük hozzá ma is követendő lehetne –, hogy az ifjúság nevelése és a színjátszás között szoros összefüggés fedezhető fel. Az iskolai színjátszás – a német szokásoktól eltérően – nem maradt belterjes, lévén szinte egyedüli színházi forma, a lakosság szórakozásában is szerepet játszott.

A jezsuita rendnek ekkor Magyarországon 44 iskolája volt, itt folyik a színjátszás leginkább meghatározó része. Az előadások latinul folytak, de más – evangélikus, református és különböző szerzetesrendi – iskolákban már olykor magyar nyelven is játszottak. A híres jezsuita iskolákban – Kassa, Eger, Nagyszombat – előírás szabályozta a papnövendékek és tanárok számára a színjátszásban való részvételt, a dramaturgiai képzést, az előadások lebonyolítását.

Meglehetősen sokszínű volt a darabválasztás. Általában az alsóbb osztályok komédiával, a felsősök tragédiával foglalkoztak. Főképp olyan műveket kerestek előadásra, amelyekben nem, vagy csak alig volt női szerep, ezt ugyanis fiúknak kellett játszaniuk. A tragédián és komédián kívül játszottak mirákulumot, moralitást, hitvitázó drámát, sőt néha még istenparódiát is. Mintegy 15 ismeretlen szerzőjű iskolai színjátszásban előadott dráma is fennmaradt.

A templomokban felállított színpadokat hatalmas szőnyegekkel és puha kárpittal borították, illetve díszítették. A gazdag jelmezhasználat és a pompás díszletek a barokk fényűzést idézték. A képzőművészetek minden lehetőségét igyekeztek kihasználni a látvány megteremtéséhez; szobrok beállításával, mozgatható kellékekkel, perspektivikus kulisszákkal tették pompázatosabbá az előadásokat.

A XVI-XVII. századra tehát Magyarországon már megszületnek az első drámák, de még nincs drámairodalom. Vannak színjátékformák, de még nincs színjátszás. Tulajdonképpen az iskolai színjátszás rendszerességének és színvonalának köszönhető, hogy megteremtődik a későbbi igazi színház alapja, hogy majd a XVIII. századra Magyarországon is a kulturális élet szerves részévé, a művelődés meghatározó elemévé váljon.

Sztárai Mihály: Az igaz papságnak tiköre

Bornemissza Péter: Magyar Elektra

Balassi Bálint: Szép magyar komédia

(Minhárom ajánlott mű megtalálható a *Magyar remekírók sorozat Magyar drámák 16-18. század című* kötetében, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.)

JEGYZET

A közölt fejezet részlet a *Színház az egész világ* című, kiadásra váró tankönyv anyagából.

BUDAI ÉVA